

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У НОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ: ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Бесараба С.В., слухач ННІЗН НАВС

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) є однією з найпрогресивніших реформ кримінального судочинства за останні десятиліття. Ця подія спричинила значний резонанс, як в наукових колах, так і на рівні практикуючих юристів та співробітників правоохоронних органів. Навіть європейські спеціалісти високо оцінили прийняття нового КПК, зазначивши, що: «проект Кодексу радикально відійшов від громіздкого і повторюваного триступеневого кримінального процесу радянського типу, запровадив реальнішу змагальну систему і містив ретельно розроблені положення, спрямовані на забезпечення презумпції на користь збереження свободи, в тому числі необхідність зазначення обставин, що вказують на обгрунтовану підозру та відповідні переважні ризики, які б виправдовували застосування заходів з позбавлення волі».

Не можемо оминати увагою також закріплення одного з найдемократичніших і перспективних правових принципів сьогодення – верховенства права (the rule of the law). Варто згадати, що цей принцип на найвищому рівні вперше був закріплений в ст. 8 Конституції України, потім в Кодексі адміністративного судочинства, в свій час його навіть спробував застосувати Верховний Суд України, а Конституційний суд України взагалі дав його визначення. Хоча, щодо доцільності надання такого визначення виникає ряд сумнівів, особливо в світлі останньої доповіді так званої Венеціанської Комісії, присвяченої верховенству права. Саме в цій доповіді підбиваючи висновки наголошується про необхідність здобуття загальновизнаного чіткого його розуміння, а не формування визначення.

Ми вважаємо, що для кращого розуміння принципу верховенства права у кримінальному процесі, варто розглядати його не за функціонального спрямованістю в цілому, а в рамках складових підпринципів. При цьому безпосередньо сам принцип верховенства права ми будемо розуміти, як системоутворюючий або інтегруючий, виокремивши такі його складові частини або підпринципи:

Принцип дотримання прав людини (human rights)

Принцип пропорційності (proportionality)

Принцип правової визначеності (legal certainty)

Принцип законних очікувань (legitimate expectations)

Дотримання прав людини є найголовнішим фактором, який обмежує свавілля держави і її посадових осіб. Це твердження є істинним, виходячи з самої природи держави, яка завжди була найголовнішим порушником прав людини. Розуміючи це, сторона обвинувачення та суд, повинні діяти з максимальною обережністю, щоб не зашкодити правам і свободам підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб. Ця максимальна обережність повинна бути продиктована не страхом відповідальності (terror of responsibility), а розумінням абсолютної цінності тих відносин і благ, які можуть бути обмеженими в сфері кримінального судочинства.

Принцип пропорційності потребує, щоб юридично значущі дії та акти владних суб'єктів кримінального провадження найбільшою мірою відповідали (були пропорційними) фактичним обставинам. Це означає, по-перше, відповідність кримінально-процесуальних актів за своїми цілями і природою тій сфері, де здійснюється правове регулювання. По-друге, дані акти мають прийматися лише у разі, якщо це необхідно для досягнення поставлених цілей. І, нарешті, по-третє, дії, що передбачені тим чи іншим актом, мають бути спрямовані на досягнення цілі, запобігаючи при цьому надмірному регулюванню та обмеженню прав людини.

Правова визначеність, означає в першу чергу вимогу чіткості підстав, цілей і змісту процесуальних рішень слідчого, прокурора, суду, особливо тих, які

адресовані безпосередньо громадянам. За рахунок цього значно зменшиться кількість оскаржуваних рішень посадових осіб, які беруть участь в кримінальному провадженні. Дотримання цього принципу дозволить громадянам відкинути свої сумніви, щодо законності прийнятих рішень і прозорості досудового слідства чи дізнання та суду.

Кожен громадянин має право на певні законні очікування. Вони повинні ґрунтуватися на обов'язку суб'єкта владних і праві громадянина, що кореспондує обов'язок. Відповідно ці обов'язки можуть міститися в КПК (обов'язок Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ допустити справу про перегляд судового рішення до Верховного Суду України в разі неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь ..., що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень) або інших джерелах (мирова угода). Слідчий, прокурор, суд не можуть виходити за межі або іншим чином грубо порушувати законні (об'єктивно існуючі та реальні) очікування громадян.

Отже, верховенство права не випадково займає перше місце в системі загальних засад кримінального провадження. Цей принцип відображає досить суттєві способи, шляхи та можливості для ефективної реалізації норм нового Кримінально-процесуального кодексу. Його дотримання та використання стороною обвинувачення забезпечить стійкість та обґрунтованість всіх процесуальних дій і рішень, а захисту надасть більш широкі можливості для боротьби зі свавіллям владних органів та їх посадових осіб.

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ПРОКУРОРОМ ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Велешак О.І. канд.суд. ННПФЕКП НАВС

Навчовий керівник: к.ю.н. доцент провідний навчовий співробітник НЛП з проблем експертно-криміналістичного забезпечення діяльності ОВС ННПФЕКП НАВС Сокиран М.Ф.

Основними ознаками правової держави є верховенство права і законність, тобто систематичне й точне виконання правових приписів усіма державними органами, громадськими об'єднаннями, суб'єктами підприємництва та господарювання різних форм власності, установами, посадовими і службовими особами і громадянами.

Відповідно до п. 2 ст. 4 Закону України «Про прокуратуру», завданням прокуратури є захист від неправомірних посягань соціальних, економічних, політичних, особистих прав та свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами. Отже, захист прав людини є одним із головних завдань прокуратури в усіх напрямках її функціонування.

Важливим напрямом діяльності прокуратури є нагляд за дотриманням законів при здійсненні кримінального судочинства. У зв'язку з прийняттям нового КПК України, що досить суттєво змінив процедуру проведення кримінального переслідування осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення, гостро постало питання про необхідність забезпечення не тільки законного, а й якісного розслідування кримінальних проваджень. Адже діяльність органів досудового розслідування, на які відповідно до закону ця функція покладається, беззаперечно асоціюється з підвищеною відповідальністю – вона пов'язана з вторгненням у сферу особливо охоронюваних прав людини, а також із можливістю застосування при цьому найтяжчих державних примусових заходів процесуального характеру аж до тимчасового позбавлення волі. Контроль за цією діяльністю – це відповідальне завдання, яке в узгодженості з положеннями Конституції України Кримінальний процесуальний кодекс (ст. 36) покладає на прокурора, наділяючи його функцією процесуального керівництва досудовим розслідуванням.